

πύλαις καὶ αὐτὰ παρ' ἐκάτερα ταῖς ἴσαις καὶ πλείοσιν εἰσιέναι παρέχεται, ὥστε διπλοῦν ἀνθ' ἀπλοῦ τὸν περίβολον ἡμῖν εἶναι καὶ τὰ ἴσα πολλαῖς ἄλλαις μεγέθους εἴνεκα δύνασθαι.

Τοσοῦτου δὲ παντὸς ὄντος τοῦ περιβόλου καὶ τοσοῦτον περιέχοντος χῶρον ἐντὸς, ὅμως οὐδὲν ἦττον τὸ τῆς πόλεως πλῆθος στενοχωρεῖται ὁ καὶ κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν πόλιν ὑπάρχον εὐρίσκεται. Τὸ τε γοῦν πλείστον ἐκτὸς παρ' ἐκάτερα κέχυται καὶ οὐδ' ὀφθαλμοῖς ὀρῖζει τὸ τῶν οἰκιῶν πλῆθος, ὅσαι πρὸς τε τὴν ἔω || καὶ τὴν ἐς δυσμᾶς φέρον δεδομημέναι προαστείων τε τῇ πόλει φέρουσι λόγον, καὶ οὕς ὁ περίβολος οὐ χωρεῖ δεχόμεναι ἀναπαύουσι λειμῶνές τε καὶ παράδεισοι καὶ δένδρα παντοδαπὰ καρποῖς βρίθοντα, τὰ τε ἄλλα καὶ ἐλαιῶν πλῆθος ὥσπερ τι συνηρεφές ἄλσος τὸν τῆδε πάντα χῶρον σκιάζοντα, προκεχυμένα τῆς πόλεως, τοὺς τ' ἐξιόντας μετὰ πολλῆς προαπέμπει τῆς ἠδονῆς καὶ πυκνὰ τοὺς τῶν ἐξιόντων ὀφθαλμοῦς ἐπιστρέφει τε πρὸς αὐτὰ καὶ οἶον ἐπιλαθῆσθαι τῆς προκειμένης ὁδοῦ πείθοντα, ἔλους πρὸς τε θαῦμα τοῦ ἑαυτῶν κάλλους ἀπάγει, καὶ πεδητῶν τρόπον αὐτοῦ πάντα κατέχει, ἐμπόριόν τε καὶ ἀγορὰ πᾶσα καὶ κάπηλοι πάντες ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ταῦτα πάντα τὸ πρὸς ἔω μέρος αὐτῆς φέρει, ἀπ' αὐτῶν μὲν ἀρχόμενα τῶν τειχῶν, ἀπιόντα δ' ἐς μῆκος ὅσον ἐνήν πλείστον οὐκ ἀπ' εὐθείας μόνον, ἀλλὰ πη καὶ κάμπτοντα πολλαχοῦ καὶ παρεκδρομὰς οὐκ ὀλίγας ποιούμενα. Παρ' ἐκάτερα δὲ ἐργαστήριά τε δεδόμεναι πάμπολλα καὶ γέρρα τῶν ἐργαστηρίων ἐξέχει καὶ ἄνδρες ἐργάται καθήμενοι ἐμπορεύονται τὰ τιμιώτατά τε καὶ κάλλιστα πιπράσκοντες καὶ ὠνούμενοι καὶ ὅσα ἢ πᾶσα γῆ φέρει. Ἔτι δ' ἐπιτηδεύματα πάντα καὶ τέχνας παντοίας, ὅσαι τε βίναυσοι ὅσαι τε ἄπυροι, καὶ ἔλως ὁσῶν ἀνθρώποις οὐ πρὸς ζωὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς διαγωγὴν δεῖ, πάσας ἂν εὐροῖς ἐνταῦθα καὶ οἶας οὐκ ἄλλοθι γῆς, ὥστε τὸ τῶν τεχνιτῶν ἡμῖν πλῆθος ἀντ' ἄλλης εἶναι πληρώματος πόλεως. Πλήθει γοῦν ἡμῖν ἢ ἀγορὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐμπόριον οὐ τῆδε ἢ τῆδε τῶν πασῶν ἡμερῶν, οὐδὲ τῷδε ἢ τῷδε μέρει ἡμέρας καὶ ὥρας ὅποιαισιν, ἀλλὰ πάσαις μὲν ἡμέραις ἐνιαυτοῦ, πάσαις δὲ ὥραις ἡμέρας, || σύμμικτον ἀεὶ φέρουσα πλῆθος καὶ μόλις χωροῦσα τοὺς διόντας. Τό τε γὰρ ξενικὸν οὐκ ὀλίγον ἐνταῦθα καὶ ὅσον κατ' ἐμπορίαν τῇ ἡμετέρᾳ συμμίγνυσιν οἱ τε πολῖται τῷ τῆς πόλεως μεγέθει συμβαίνοντες καὶ οἱ αὐτὸ τοῦτο ἔμποροι, οὗς οὐκ ἐνὶ μῆ ἀγοράζουσιν ἀεὶ ἀρκούντες τὴν ἀγορὰν πλήθειν ἀνθρώπων ποιεῖν, ὥστε τριχῆ τὸ πλῆ-

10. λειμῶνες τε 11-12. ὥσπερ τι 22. γέρα 25-26. ἄπυροι ἐκ τοῦ ἄπειροι

θος ἐνταῦθα συρρεῖν, αὐτῶν τε τῶν ἐπηλύδων καὶ ὅσοι κατ' ἐμπορίαν ἴασιν ἐνταῦθα διατριβόντων ἀεὶ, τῶν τ' ἐγχωρίων, τῶν μὲν διὰ παντὸς ἐπιχωριαζόντων αὐτοῦ, ὡς ἂν τούτου τοῦ ἐπιτηδεύματος ὄντων, τῶν δ' οὐδ' αὐτῶν διὰ τὴν χρεῖαν ἀπόντων ἐκείθεν. Ὡς τε τῷ τε πλήθει
 5 τῶν ἀγοραζόντων τῷ τε μέτρῳ τοῦ τόπου, ὃν ἡμῖν ἡ ἀγορὰ περιλαμβάνει καὶ ἐς ὅσον ἐκτέταται, κατ' οὐδὲν εὐθηνουμένης ὕλης λείπεται πόλεως.

Ἀλλὰ μὴν οἰκιῶν πλήθη καὶ κάλλη αἷς ἄμφω ταῦτα χορηγεῖ δαφιλῶς ἢ τε τῶν παρ' ἡμῖν τεκτόνων σοφία, οἷς μόνοις ἂν τις ἔφη
 10 προσήκειν τὸ Σοφὸς ἦραρε τέκτων, οὕτως ἐς τὰκριβὲς τουτουὶ τοῦ ἐπιτηδεύματος ἦκον, ἢ τε παρὰ τῶν ὀρῶν φορὰ, παρεχομένων ὑλοτομῆν δαφιλῶς ὕλην παντοίαν τε καὶ ποικίλην καὶ οἶαν οὐκ ἄλλοθι, ταῦτα μὲν οὖν ἐάσω· καὶ γὰρ ἔχοι τις ἂν τοῖς ὁμοίοις καυχῆσασθαι· αὐτῶν γε μὴν τῶν βασιλείων πέρι, τρυφήν ἀνακτορικὴν καὶ πολλὴν ἐνδεικνυ-
 15 μένων ἀδρότητα, καὶ μὴ δύναιτο λόγος ἱκανῶς περραστῆσαι, μικρὰ ἄττα διαληψόμεθα ὅμως καὶ ὅσον ἐνδείξασθαι φασιν ἐκ τοῦ κρασπέδου θοιμάτιον. Τὰ γὰρ ὅτι τῶν βασιλέων οἰκήματα ἐν αὐτῇ μὲν ἴδρυται τῇ νῦν ἀκροπόλει, αὐτὰ δ' ἐστὶν οὐδὲν ἦττον ἀκρόπολις τοίχων τε ὀχυρότητι καὶ ποικιλίᾳ κατασκευῆς καὶ μεγέθει καὶ κάλλει τῶν
 20 ἀπανταχοῦ διαφέροντα. Τὸ μὲν γὰρ πρὸς δύνοντα ἴλιον τεῖχος αὐτῶν, αὐτῇ τε τῇ ἀκροπόλει || καὶ τοῖς ἀρχαίοις κοινὸν ὄν, ἐς τὴν αὐτὴν ἄμφω ἐν καὶ ταῦτο χρεῖαν παρελήθηται, ἀνιὸν μὲν ἐς πρῶτον καὶ δεύτερον ὄροφον τῆς τ' ἀκροπόλεως τῶν τε βασιλείων αὐτῶν εἵνεκα, τὸ δ' ὑπὲρ τοῦτο πᾶν ἤδη καθρῶς ὑπὲρ αὐτῶν μόνον ἀνυψού-
 25 μενον τῶν ἀρχείων, τοσοῦτον τοῦ τῆς ἀκροπόλεως ὑπερανιστάμενον τεῖχος, ὅσον ἐκεῖνο σχεδὸν ὑπερανέχει τῆς γῆς. Τὸ δὲ γ' ἐπὶ θάτερα τεῖχος, ὕψους τε καὶ παχύτητος καὶ τῆς ἄλλης οἰκοδομῆς εὖ ἔχον, ἄνωθεν κάτω διηγμένον, ὑπὲρ τὸ ἡμισὺ τε τῆς ἀκροπόλεως ἀφαιρεῖται, καὶ τῷ τῶν βασιλείων μέρει προστίθῃσιν, ὡς καὶ μόνον ἀρκεῖν
 30 ἐπιόντα τε πολέμιον ὑποστῆναι ἐν ἀσφαλεῖ τε φυλάττειν οὕς ἂν εἴσω ποιήσαιο, διιταῖς δὲ τὴν εἰσοδὸν συγχώροον πύλαις καὶ πυλίδι μιᾷ, παντὶ τῷ λοιπῷ ἐκυτοῦ ἀσφαλῶς δεδόμενται καὶ τοὺς προσιόντας ἀπειχίζει τε καὶ ἀπέργει. Τούτου παρ' ἐκάτερα μὲν ψιλὸς τις ὑπὸ βλέπειται τόπος αἰθουσῶν τε εἵνεκα καὶ τοῦ δέχεσθαι τοὺς ὑπηρετου-
 35 μένους τοῖς βασιλεῦσιν· ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ μέσου τὰ βασιλεια ἴδρυται,

9. ἡμῖν ἐκ τοῦ ἡμῶν 12. ποικίλην 16. ἄττα ἐνδείξασθαι φασίν
 22. ταυτὸ ἀνιὸν 26. ἐκεῖνο 28. ἡμισυ τε

εἴσοδον μὲν παρεχόμενα· μίαν, ἀναδαθμοῖς προσανεσπασμένην καὶ κλί-
 μακι, καὶ ποιούμενα τὴν εἴσοδον ἀνοδον. Εἰσιόντα δ' εὐθύς ἐνθεν μὲν
 πρόδομοι καὶ δόμοι λαμπρῶς ὑποδέχονται, κάλλους τε καὶ μεγέθους
 ἱκανῶς ἔχοντες καὶ χωρεῖν οὐκ ὀλίγους δυνάμενοι, ἐξῶσταί τε κύκλω
 τοὺς δόμους περιελήψασιν, πανταχοῦ τετραμμένοι καὶ πᾶσιν ἐκκείμε- 5
 νοι πνεύμασιν· ἐκ δέ γ' ἐπὶ θάτερα μήκει τε μήκιστος οἶκος καὶ κάλ-
 λει κάλλιστος παρατέταται, τοῦδαφος μὲν λευκῷ λίθῳ σύμπας ὑπε-
 στρωμένος, χρυσῷ δὲ τὴν ὄροφὴν καὶ ποικιλίᾳ χρωμάτων καὶ τοῖς
 τῆς γραφῆς καταστραχπτόμενος ἀνθεσιν ἄστρα τε προδεικνύσαν ἐν τῷ
 ξύμπαντι ἑαυτῆς κύτει καὶ αὐγὰς ἀποπέμπουσαν ὡς ἂν οὐρανοῦ μί- 10
 μημα καὶ πολλὴν ἐπιδεικνυμένην τῆς γραφῆς περιτετότητα καὶ τρυ-
 φήν· τὰ τε κύκλω καὶ πρὸς τοῖς τοίχοις αὐτοῖς γέγραπται μὲν ὁ τῶν
 βασιλέων χορὸς ὅσοι τε τῆς ἡμετέρας ἤρξαν ὅσοις τε προγόνοις ἐχρή-
 σαντο, γέγραπται δὲ καὶ εἰ τινα κίνδυνον ἢ πόλις ἡμῶν περιστάντα
 διήνεγκε καὶ ὅσοι κατ' αὐτῆς || ἐπιόντες καθ' αὐτῶν ἐγνώσαν ἐγχειρί- φ. 182^β
 ρίσαντες. Ἄνω δὲ αὐτοῦ καὶ πρὸς γε τῷ ἄκρῳ βῆμα κατηρεφὲς προ- 16
 φαίνει βασιλείον, ὄροφὴν μὲν ἀποτεῖνον ἐς πυραμίδα, τέρασι δ' αὐτὴν
 κίσειν ὑπανέχον, λευκῷ δὲ καὶ αὐτὸ λίθῳ κύκλω τε καὶ πρὸς τῷ ὄ-
 ροφῷ περισκεπόμενον τοὺς θ' ὑπηκόους ἀποτειχίζον τῶν βασιλέων
 ὡς περ τισὶν ἄλλαις κιγκλίσειν, οὗ βασιλεὺς αὐτὸς μάλιστα προφαινόμε- 20
 νος χρηματίζει τε τοῖς ἐν τέλει καὶ πρέσβεισι διαλέγεται καὶ λόγον
 δίδωσι καὶ λαμβάνει. Προϊόντι δὲ βῆμά τε βασιλείον ἕτερον, εὖρει καὶ
 ὕψει πολλῇ προέχον, κατηρεφὲς καὶ περίστυλον· ἀναδαθμοὶ τ' ἐν τῷ
 βῆματι ἀνιόντες τοὺς βασιλέας ἐς ὕψος ἀνάγοντες καὶ πεποικιλμένον
 γραφαῖς οἶκημα, ἐνθα τοὺς ἐν τέλει τε καὶ τὸ λοιπὸν ὑποχείριον λαμ- 25
 πρῶς ἐστιᾶν βασιλεὺς εἴθισται. Ἐντεῦθεν ἐπὶ μὲν ἀριστερὰ ἄλλοις τε
 δωματοῖσι παμπόλλοις ἐστὶν ἐντυχεῖν καὶ τῶν ἄλλων ἐνὶ διαφέροντι,
 τέτρασι μὲν ἴσαις διηρημένῳ πλευραῖς καὶ σχῆμα πλαίσιον σώζοντι
 ὑπομνήματά τε τῆς τῶν ὄλων γενέσεως φέροντι καὶ ὡς τὴν ἀρχὴν
 ἄνθρωπος γέγονε γενόμενός τε ὡς τὰ καθ' αὐτὸν ἐπολίτευσεν. Ἐπὶ 30
 δεξιὰ δὲ δόμοι καὶ πρόδομοι καὶ ἐξῶσταί καὶ κοιτῶνες καὶ θάλαμοι,
 διαιρούμενοι μὲν στοαῖς, ἐκάστης πρὸς ἐγκαρσίαν τελευτώσης ἑτέραν,
 μέτρον δὲ φέροντες μεθ' ὃ πλεόν οὐχ ὑπάρχει λαθεῖν, μεγέθει μὲν
 μείους τε καὶ μείζους ἀλλήλων, πάντες δὲ μετὰ κάλλους ἀρρήτου καὶ
 τῆς πρεπούσης ἀρμονίας ἐσκευασμένοι. Καὶ νεῶς ἐκεῖ ἱερὸς ἴδρυται, 35

4. ἐξῶσταί τε 16-17. προφαίνει ἐκ τοῦ προβαίνει 20. ὡς πέρ τισιν ἄλ-
 λοις 22. βῆμα τε 29. τησαρχὴν 30. ἐπολίτευσε

γραφῆς τ' ἀγλαϊζόμενος κάλλει καὶ ἱεροῖς ἀναθήμασιν οὐ μᾶλλον πλήθει πολλοῖς ἢ κάλλει καλλίστοις κοσμούμενος, ὅσῳ τοῦ μεγέθους λειπόμενος τοσοῦτον τοῦ κάλλους πλεονεκτῶν.

Οὕτω κάλλιόν τι ἢ εἰπεῖν. ἐσκεύασται τὰ βασιλεια καὶ μόνη ταῦτ'
 5 ἂν ἀκριβῶς ὄψις κατανοήσαι, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅσα ὑπὸ τε τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον ὄροφον μηχανικῶς τε διηρημένα καὶ πλατικῶς καὶ πολλήν ἐνδεικνύμενα ποικιλίαν τε καὶ τεκτόνων σοφίαν οὐδεὶς ἂν ἀξίως παραστήσειε λόγος πλὴν ὅσα γε πειραθῆναι. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις αὐτὸ καὶ τὰ πανταχοῦ τῆς ἡμετέρας ἱερὰ συμβάλλει καὶ οἱ νεῶ, ὡς γ'
 10 ἐν ὀλίγῳ τὸ πᾶν εἰπεῖν, οἳ τ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει οἳ τ' ἐκτὸς τῆς πόλεως, οἳ μὲν ἐγγύς τε ὄντες καὶ ἐπ' αὐτῶν ὠκοδομημένοι τῶν περιφ. 103^a ὁρίων, οἳ δὲ δὴ καὶ πορρωτέρῳ || πᾶσαν κύκλῳ διαλαβόντες τὴν χώραν, ὡς μηδὲν αὐτῆς εἶη τοῦ τοιοῦδ' ἀγαθοῦ τε καὶ κόσμου καὶ τῆς ἐντεῦθεν χάριτος ἄμοιρον, μᾶλλον μὲν ὄντες καλοὶ ἢ πολλοί, μᾶλλον
 15 δὲ τῷ πλήθει προέχοντες ἢ διαφέροντες κάλλει, τοσοῦτοι μὲν ὄντες ὡς, εἰ καὶ μὴ κάλλους μετεῖχον, οὐδὲν ἤττον φέρειν εἰς δόξαν ἡμῖν, οὕτω δ' ἐσκευασμένοι καὶ περιττῶς ἔχοντες κάλλους ὡς, εἰ καὶ μὴ πλήθει προεῖχον, μέγα ἂν δύνασθαι μόνη τῇ διὰ πάντων εὐαρμοστία καὶ συμφωνία καὶ οἷς οὐδὲν ἄπεστι τῶν εἰς θαῦμα φερόντων, περὶ ὧν
 20 ἰδίως ἐδέησεν ἂν ὑποθέσεως βουλευθέντι διαλαβεῖν καὶ πραγματείας ἐτέρας.

Οὕτω πάντοθεν ἢ τε φύσις ἢ τε τῶν πατέρων φιλοκαλία ἢ τε τῶν βασιλέων ἡμῖν ἐπιστάσια πᾶν ἀγαθὸν ἠρανίσσατο καὶ τῇ σφετέρᾳ προσεπορίσατο. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τὴν ὅλην τῆς πόλεως κατασκευὴν
 25 τε καὶ θέσιν καὶ τὴν τῆς πολιτείας οἰκονομίαν καὶ διαχείρισιν εἰρηγται. Τό γε μὲν αὐτῆς μάχιμον καὶ τὰ κατὰ στρατείας καὶ πόλεμον θαυμαστὴν ὄσσην σοφίαν τε καὶ ἀνδρείαν αὐτῇ μαρτυρεῖ. Ἀποκρίνεται μὲν γὰρ τοῦ λοιποῦ πλήθους οἱ προβεβλημένοι τῆς πόλεως καὶ τεταγμένοι στρατεύεσθαι, μόνον ἔχοντες ἔργον καὶ ἐν ἐπιτήδευμα, τὴν
 30 τῶν τακτικῶν γυμνασίαν καὶ τὸ κατὰ πολέμους εὐδοκιμεῖν, οὐδὲν δ' ἤττον καὶ σύμπας ὁ δῆμος καὶ τὸ πᾶν τῆς πόλεως πλήρωμα οὐ μᾶλλον ὑφ' ἐτέρων φυλάττεσθαι ἢ φυλάκων ἀξιοῦντες αὐτοὶ σχῆμα σώζειν τοῖς ἄλλοις διαχειρίζονται μὲν καὶ ἦν ἕκαστος ἔτυχεν ἡσκηκῶς τέχνην καὶ ἐπιτήδευμα, γυμνάζονται δὲ καὶ τὰ ἐς πολέμους καὶ μά-
 35 χας καὶ στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν, ὡς ἂν ῥώμης τε ἱκανῶς ἔχοντες καὶ ἀνδρείας ἤκοντες ἐπὶ πλείστον, τῆς γῆς ὡςπερ ἐπιτηδεύεσθαι ἀνείσης καὶ τόλμαν τοῖς ἐξ αὐτῆς ἐμφρονα καὶ ῥώμην σωμάτων, ὥστ' οὐ μᾶλλον ἂν τις αὐτῶν τὴν καρτερίαν θαυμάσαι ἢ τὸ τοῦ σώματος ἐν τοῖς

πόνοις ἀνάλωτον. Γενναιότητι μὲν γὰρ τοὺς ἀνδρείους, βώμη δὲ νι-
 κῶντες τοὺς ἰσχύι προέχοντας ἢ μᾶλλον τοὺς μὲν βωμαλέους ἀνδρείαι,
 βώμη δὲ τοὺς τὴν ψυχὴν ἀηττήτους, ἐν πᾶσι δι' ἀμφοῖν εὐδοκιμεῖν
 ἔχουσι καὶ τὸ κατὰ πάντων ἀποφέρεσθαι κράτος. Πρόσεστι δὲ καὶ ἡ
 ἄσκησις, πρᾶγμα τοσοῦτον οὐκ ἐν ταῖς κυνηγεσίαις γυμναζομένων μό- 5
 νοις καὶ τῇ πρὸς τὰ τῶν θηρίων ἀνυπόστατα μάχη, ἀ τῶν πολεμικῶν
 ἀγῶνων εἰσι πάντως προτέλειαι, || ἀλλὰ μάλιστα μὲν αὐτοὶ κατὰ τῶν φ. 161^b
 πολεμίων συνεχῶς καὶ τῆς ἐκείνων χώρας εἰσβάλλοντες καὶ τοὺς ἀ-
 ληθινοὺς ἐν τούτοις μελετῶντες ἀγῶνας, σχολῆς δ' οὐσης ἐκεῖθεν καὶ
 εἰρήνης πολέμων αὐτοὶ τε ἐφ' ἑαυτῶν ἐν τισι συγκειμέναις ἡμέραις 10
 παμπληθεὶ τὰ τῶν πολεμούντων ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὰ τακτικὰ γυ-
 μναζόμενοι καὶ ὄλως τοῦθ' ἐν τε καὶ προὔργου διὰ βίου μετιόντες
 ἐπιτήδευμα, εὖ τε καὶ καλῶς παρεσκευάσθαι πρὸς πόλεμον, ὡς ἐπι-
 όντα τε πολέμιον ὑποστήναι καὶ, δεῆσαν κατ' ἄλλων αὐτοὺς ἐπιέναι,
 δυνηθῆναι λυπήσαι. Ὅπλοισι ε γοῦν ἀγχεμάχοις κεχρησθαι καὶ συ- 15
 στάδην ἀγωνίζεσθαι τίνος οὐκ ἀκριβέστερον ἤτκηνται πάλλιν τε δόρυ
 καὶ τόξοις λυπεῖν τίς ἂν ἐς ἴσον αὐτοῖς ἔλθοι ποτέ; Τόξοις μὲν γὰρ
 Τεῦκρον νικῶσι καὶ Πάνδαρον, ἵππους δὲ τε κοσμήσαι καὶ ἀνέρας
 ἀσπιδιώτας Μενεσθέα ἀπέκρυψαν, παῖδα δὲ τὸν Ὀϊλέως ἀπέδειξαν
 ποδωκεία τε καὶ τῷ εὐζώνῳ τοῦ σώματος καὶ ἄλλῳ ἄλλον τῶν ἀγωνι- 20
 σμάτων καὶ πᾶσι παρευδοκίμησαν ἅπαντας. Αὐτοὶ τε γὰρ καθ' αὐτοὺς
 πρὸς πᾶν εὐφυῶς ἔσχον, ἡγεμόνων τε καὶ κορυφαίων τοιούτων ἐτύχο-
 μεν, τῶν ἀρίστων ἡμῖν βασιλέων, ὡς, εἰ καὶ πρὸς μηδὲν ἐπεφύκειμεν,
 ἱκανοὺς ἂν αὐτοὺς εἶναι τῷ καθ' αὐτοὺς ὑποδείγματι παιδαγωγῆσαί τε
 καὶ ρυθμίσαι πρὸς ἅπαν εἰδός ἀρετῆς ἐμβιδάσαι καὶ τῶν καλῶν ὀρε- 25
 χθῆναι ποιῆσαι, ὥστε τὴν νῦν τῆς πολιτείας κατάστασιν καὶ ἣν ἔχουσι
 πείραν οἱ πολῖται καὶ γυμνασίαν ἐν ταῖς πολεμικοῖς οὐκ ἔξω τοῦ εἰ-
 κότος εἶναι λόγου, οὔτε τῆς τ' αὐτῶν εὐφυίας τῆς τε τῶν βασιλέων
 παιδαγωγίας. Οὐκ οὖν θαυμαστόν, εἰ τινες καθ' ἡμῶν ἐπιόντες καθ'
 αὐτῶν ἔγνωσαν ὀρμηθέντες καὶ κακοὶ κακῶς ἀπήλλαξαν ἢ εἰ πρὸς 30
 τὴν τῶν ἐναντίων αὐτοὶ τὸν πόλεμον μετατιθέντες βλάψαι ἰσχύσαμεν,
 ἀλλὰ τοῦναντίον ἔδει θαυμάζειν, εἰ, οὕτως ἐφ' ἑαυτῶν ἄριστα προμε-
 μελετηκότες τὰ τῶν ἐν πολέμοις ἀγῶνων, ἔπειθ' ἦττους τῶν ἐπιόντων
 ἐφαινόμεθα γινόμενοι καὶ κατ' ἄλλων || αὐτοὶ στρατευόμενοι μετὰ τῆς φ. 161^a
 ἐλάττονος ἐπανήειμεν μόρας. 35

2. βωμαλαίους

10. αὐτοὶ τε

11. παμπληθεὶ

19. ἀσπιδιώτας

24. παιδαγωγῆσαι τε

27. πολῖται

Δύο γοῦν ὑπερφυῆ καθ' ἡμῶν εἰσελάσαι βαρβάρων καὶ μέγιστα τῶν
 πώποτε στρατεύματα μνημονεύεται, μυριάσι μὲν ἀνδρῶν δεδιττόμενα,
 τῇ πάσῃ δὲ παρασκευῇ φοβοῦντα καὶ ἐξιστῶντα τοὺς ἐναντίους, οὐδέ-
 τερον δὲ καθ' ἡμῶν ἰσχυσεὺς οὐ πλήθει στρατοῦ, οὐκ ἀνταγωνιστῶν
 5 ἐμπειρία, οὐκ ἄλλω τῷ τῶν ἐφ' οἷς μέγα φρονοῦσι πολέμιοι. Ἀλλὰ τὸ
 μὲν, ὡς ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖν ἔγνω καὶ πλείω κακῶς ἔπασχεν ἢ ἡμᾶς
 ἔδρα, ταῖς πᾶσιν ἀητήτοις ὀφθέντας, ὡς εἰς τελευταίαν κατέφυγον
 ἄγκυραν καὶ ὧν εἶχον τὸ βιαϊότατον, ἐμπρήσαι τὴν πόλιν, πρᾶγμα
 τῶν τε πειρωμένων πολλὴν ἀνανδρίαν μαρτυροῦν καὶ νίκης ἀπόγνω-
 10 σιν καθ' ὧν τε ἐμηχανᾶτο ἠττηθεῖσι μὲν οὐδεμίαν ἐπιφέρων δικαίως
 κατηγορίαν, εἴπερ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων πάντας ἐξῆς ἠττᾶσθαι πᾶσα
 ἀνάγκη, περιγενομένοις δὲ πάντα τὰ κάλλιστα καὶ περιουσίαν ἀν-
 δρείας καὶ εὐτυχίας ἐπάγον. Πῦρ γοῦν ἀνήκαν μὲν ταῖς οἰκίαις, οἱ δὲ
 πολῖται, καὶ πρὸς τὸ πῦρ καὶ τοὺς ἔξω πολεμικοὺς ἀγωνιζόμενοι, οὐδὲν
 15 ἤττον καὶ τούτους ἐτρέψαντο καὶ τοῦ πυρὸς ἐγένοντο κρείττους οὐχ
 ἕσον ἐντεῦθεν βλαφθέντες οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποφανθέντες λαμ-
 πρότεροι ὄσω πᾶσας τὰς τῶν ἐναντίων ἐλπίδας καὶ τὴν δυνατὴν αὐ-
 τοῖς πείραν ἀπήλεγξαν τὸ μηδὲν οὔσας καὶ παιδίων πρὸς ἀνδρας
 ἀθύρματα.
 20 Ἐὶ δὲ γε λοιπὸν τε καὶ δεῦτερον στρατεύμα ὄσω δεινότερόν τε
 καὶ φοβερώτερόν τιν, τοσοῦτῳ καθ' ἑαυτοῦ δεινότερόν ὄφθη γενόμε-
 νον καὶ τοῦνομα ἀπηνέγκατο καὶ περιβεβόηται πανταχοῦ οἷς πανω-
 λεθρία παντελεῖ παραδέδοται καὶ τῆς ἰδίας συμφορᾶς γέγονε γνῶρι-
 μον. Ἀμα τε γὰρ εἰσήλασαν καὶ πέρα δεινῶν αὐτοῖς ἀπηντήκει τὰ
 25 πράγματα, οὐδὲ γνοῦσιν ὄθεν ὁ ὄλεθρος, ὥστε μηδ' ἀγγελιαφόρον ἢ,
 p. 164^a τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, ὑπολελειφθαι || πυρφόρον, ἀλλ' αὐτοῦ πεσεῖν
 μὲν ἅπαν τὸ στρατεύμα καὶ τὸν ἐς Ἀθῆναις ὑπνώσαι, τὸν δ' ἄρχοντ'
 αὐτοῖς καὶ ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς δέσμιον ἀπαχθῆναι, τὴν προτέραν
 ἀλλαξάμενον τύχην καὶ ὧν ὠνειροπόλοι κατὰ τῆς πόλεως ὕπαρ ἀπο-
 30 τίνοντα δίκας. Ὅπερ εἶθ' ἢ τῶν ἐνοικούντων ἀνδρεία κατώρθωσεν εἴτε
 τις δύναμις θειοτέρα· λέγεται γὰρ οὖν καὶ πιστεύεται· εἴτε καὶ ἄμφω
 ταυτὶ συνδραμόντα, θεοῦ συνεπιρρωννύντος τοὺς ἡμετέρους πολίτας,
 ποῖαν οὐκ ἂν ὑπερβολὴν ἀγαθῶν παρενέγκαιεν; Ὡς περ δὲ πεπρωμέ-
 νον ἡμῖν ὄν εὐδοκιμεῖν πανταχοῦ καὶ τοῖς πᾶσι νικᾶν, οὕτω μετὰ
 35 πολλοῦ τοῦ κρείττονος ἐπιόντων, τε καθ' ἡμῶν ἀπαλλάττομεν τῶν

5. ἄλλω 7. τελευταίαν 14. πολῖται 18. τόμηδεν 30. δίκας ἐκ τοῦ
 δίκης 32. συνεπιρρωννύντος

ἐχθρῶν καὶ αὐτοὶ κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύοντες διὰ πάντων κρατούμεν, καὶ ψυχὰς αὐτῶν δουλούμενοι καὶ τὰ σώματα, ἅτε μὴ μόνον εὖ παρεσκευασμένοι τοῖς πᾶσι καὶ ὄσων δεῖ πολέμῳ καὶ μάχῃ, ἀλλὰ καὶ μετὰ παντός τοῦ δικαίου πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας ἤκοντες καὶ παλαίσματα. Ἄρχομεν γὰρ μάχης οὐδ' ἄπχε, ἀμυνόμενοι δὲ τὰ ὁμω- 5
μοσμένα παραβαίνοντας τοὺς ὁμόρους ἐκάστοτε, τὸν τε τοῦ δικαίου λόγον ἡμῶν αὐτῶν προβαλλόμεθα, καὶ μετὰ τοιαύτης ὠρμημένοι τῆς συμμαχίας οὐκ ἀπεικότως περιγινόμεθα τῶν ἐχθρῶν καὶ τοῖς τῆς μά-
χης ἄθλοις κοσμούμεθα, ὥστ' ἐπ' ἀμφοτέρων ἡμῖν ἄριστα τῶν χειρῶν 10
ἐξεῖναι πολιτεύεσθαι εἰρήνης τε ἀπολαύειν βαθείας, τὰ πλείω τῶν πο-
λεμίων τρεμόντων καὶ ἡρεμούντων· εἰρηνεύει γὰρ μάλιστα δε μάλι-
στα πρὸς πόλεμον παρεσκευάσται καὶ, πολέμου δεῆσαν, κουφότατα περιγίνεσθαι καὶ τὴν νικῶσαν ἀποφέρεσθαι πανταχοῦ. Ὡστ' οὐχ ὧν 15
ἢ ἡμετέρα κατὰ τῶν βαρβάρων, πεζῇ τε κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύουσα καὶ τριήρεσι καὶ θαλάττῃ χρωμένη, κατώρθωκε μόνον, εἰς τὴν αὐτῶν 15
ἀποβαίνουσα καὶ τὸν περὶ τῆς σφετέρας ἀναγκάζουσ' αὐτοὺς ἀγωνίζε-
σθαι, ἀλλὰ καὶ ἢ ὧν οὐ κατορθοῖ δικαίως ἂν θαυμασθεῖη, τὸ μὲν πολ-
λῶν ὧν ἡρίστευσεν ὄντων καὶ πάντων ἀξίων αὐτῇ, τὸ δ' ὅτι καὶ μὴ 20
κατορθοῦσα τὴν σφετέραν οὐδὲν ἤττον ἐπιδείκνυται γενναιότητα, ἅτε
περιουσία δυνάμεως συνέχουσά τε τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἄκοντας ἡρεμεῖν 20
δέει τῷ ἐς αὐτὴν καὶ τῆς ἀνάγκης αὐτῆ τοῦ πολεμεῖν ἀφειμένη. Τοῦ
γὰρ ἐν μάχαις εὐδοκιμεῖν, ἀνάγκης ἠκούτης, οὐδὲν ἤττον εἰς εὐφη-
μίαν εἰρήνην ἑαυτῷ πορίσασθαι πάντοθεν, δεδιότων τῶν ἐχθρῶν συμ-
βαλεῖν. Ὡστ' οὕτως ἂν τις μὴ κατορθῶν πολλῷ τῷ μέσῳ τοὺς κα-
τορθοῦντας νικῶη καὶ τὰ τῶν ἀγωνιζομένων ἀποφέρειτ' ἂν ἔπαθλα, 25
μὴ παλαίων, μηδὲ μυχόμενος. Οἷς γὰρ πρὸς πόλεμον παρεσκευάσται
καὶ κρατεῖν μεμελέτηκεν ἀφείτται μὴ πολεμεῖν.

Τὴν οὖν οὕτω μὲν δυνάμεως, οὕτω δ' ἀγχιθῶν πάντων ἀσκήσει, οὕτω δὲ τῆς ἐν πολέμῳ δεινότητος καὶ τοῦ κατὰ πάντων ἔχουσιν 30
κράτους καὶ κοσμουμένην μὲν ἀρχαιότητι, θέσει δ' ἀγαλλομένην καὶ
ὠρῶν ἀρμονία καὶ κάλλει κατασκευῆς καὶ οἰκοδομίας παντοδαπῆς
καὶ τῇ διὰ πάντων εὐχρημοστίᾳ καὶ συμφωνίᾳ τίς ἂν λόγος πρὸς ἀξίαν
κοσμήσειεν ἢ ποῖα τῶν αὐτῇ προσηκόντων ἐφίκοιτ' ἂν γλώττα; Ὁ
γοῦν ἐν τοῖς ἄνω μὲν ἐστὶ λόγους, οὐδὲν δ' ἤττον καὶ νῦν ἀρμόζει ρη-
θῆναι, ὅτι, τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ὡς ἐγγυτάτω τε καὶ πόρρω τῆς 35

5. ἀρχομέν τῆς ὀξείας τοῦ ε διὰ γράφεισιν
διορθώσεως ἄλλου πλείονα χώρον κατέχοντος γράμματος (χ ;)

- Ῥωμαίων ἀρχῆς ὄντων δεδουλωμένων καὶ νῦτα τοῖς ἐχθροῖς δόντων, ἢ ἡμετέρα τούτου τε κρείττων ἐγεγόνει, καὶ πρὸς, ἄλλων ἄρχειν ἀξίωται, τοῦτ' αὖ ὑπειπὼν καὶ δὴ πεπαύτομαι. Εἰς κόσμον μὲν γὰρ ἡμῖν φέρει καὶ θαύματος λόγον καὶ τοῦτο δὴ τὸ κοινὸν καὶ κατὰ πάντων
- 5 κρατήσαν, μόνῃς αὐτῆς ἠττηθὲν, ὅταν δὲ καὶ τὰς εὐδαιμονηκυίας τῶν πόλεων ἴδοι τις ἂν ἐαλωκυίας δεινῶς καὶ ταῦτο τοῦτο παθούσας ὁ κατὰ πάντων ἐνίκησεν αἷς καὶ μόνον ἀντιπαρεξετάζεσθαι τινα || φέρει πρὸς ἔπικνον, τότε αὖξεται καὶ μᾶλλον τῇ περιγενομένη τὸ θαῦμα, καὶ μεῖζων ὁ ἔπικνος αὐτῇ γίνεται. Εἰς ἃς οὖν ἀναφέρειν ἔχομεν πό-
- 10 λεις καὶ αἷς ὡςπερ πατρίσι κοσμούμεθα, ταύτας εἰς ἔσχατον ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἠκούσας εὐκλείας ἀρχῆς τε εἴνεκα καὶ δυνάμεως καὶ πάντων τῶν ἄλλων, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἢ ἡμετέρα πόλις ὑπερεβάλλετο. Μιλήτου μὲν γὰρ καὶ Σινώπης αὐτῆς, τῆς μὲν οὐδὲ τοῦνομα λέλειπται, τὴν δὲ δακρύταις ἂν ἰδὼν ὑφ' οἴων οἰκεῖται καὶ οὐς ἄρχοντας
- 15 στέργει, ὑπὲρ δὲ Ἀθηναίων καὶ τῆς ἀττικῆς χώρας ἀπάσης καὶ ἀσχυνθείη τις' οὕτω πονήρως πεπράγεσαν. Ἡμῖν δὲ χωρεῖ τὰ πράγματα κρείττον ἢ κατ' εὐχὴν, καὶ ὁ πάντα μὲν γηράσκων χρόνος, αὐτὸς δ' ἀκμάζων καὶ νεάζων ἡμῖν μόνοις τῆς ἐχυτοῦ μετέδωκε φύσεως, ἐν ἀκμῇ τὰ τῆς εὐτυχίας τῇ πόλει συνέχων, καὶ ταῦτα πλείων
- 20 παραρρυσίς ἤδη σχεδὸν ἀφ' οὗ Μίλητον ὑφ' ἐχυτὸν ἐποιήσατο καὶ Ἀθήνας ἢ ὅσον ἐφθασαν ἐκείναι οἰκισθεῖσσι τὴν ἡμετέραν. Γένοιτο δὲ καὶ τὸν ἔπειτα χρόνον μετὰ τῆς ὁμοίας ἡμᾶς ὑποδέξασθαι τύχης καὶ τοῖς δυνατοῖς ἅπασι κοσμήσσι τὴν ἡμετέραν, ἀθάνατον αὐτῇ τὴν ἀγαθὴν συνέχοντά μαῖραν.
- 25 Ὁ μὲν οὖν πρὸς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐξείργασται λόγος, ἄνδρες πολῖται, καὶ τὸ χρέος ἐκτέτιςται μοι τὸ πρὸς αὐτὴν, τῆς μὲν δυνάμεως ἴσως οὐδὲν ἦττον, τῆς δ' ἀξίας τε καὶ βουλήσεως οὐδ' ὅσον εἰπεῖν. Εἰ δὲ τῷ λέγοντι τὸν λόγον, οὐ τῇ πόλει παραμετρήσαντες, οὕτω τὴν ψῆφον ἐξοίσετε, κατ' ἀγαθούς τε κρινεῖτε κριτὰς καὶ δικαίους καὶ τοὺς ἐνταῦθα λόγους ὑπὲρ ὑμῶν ἔργοις αὐτοῖς βεβαιώσετε.

Τοιοῦτο τὸ ἐγκώμιον τοῦ Βησσαρίωνος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα.

Τὸ γεγονός, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἐν τῷ Μαρκιανῷ κώδικι τὸ αὐτόγραφον τοῦ συγγραφέως ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐκολύνει τὴν ἔκδοσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἄγει εἰς σκέψεις τινὰς καὶ ἀπορίας, ἀναγκαίως γεννωμένας ἐπὶ πάσει ἐκδόσει κειμένων ἐξ αὐτογράφων.

Πράγματι δὲ, προκειμένου περὶ ἐγγράφων ἀρχειακῶν, γενικῶς εἶνε πλέον παραδεδεγμένον τὸ ἔθος νὰ ἐκδίδωνται ταῦτα ἀπαραλλάκτως οἷα ἐξῆλθον ἐκ τοῦ αἰκείου γραφείου. Τὸ αὐτὸ δὲ ὑποτίθεται, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνηται, καὶ περὶ ἄλλων κειμένων ὄντος τοῦ λόγου. Ὅφειλει δ' ἀληθῶς τοῦτο νὰ ἰσχύη ὡς πρὸς τὸ γραμματικὸν μέρος. Δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλλωμεν τύπους καὶ συντάξεις, ἀκολουθοῦντες πιστῶς τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως αὐτογράφως παραδοθέντα, καὶ ἂν τυχὸν ἀντίκεινται εἰς τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ. Ἄλλ' ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰς στίξεις καὶ τὴν ὀρθογραφίαν. Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἴδιον τρόπον στίξεως δι' ἕκαστον συγγραφέα ὃν ἐκδίδομεν, οὐδὲ ὑπάρχει λόγος νὰ τηρῶμεν τὰς τυχαίας ἀβλεψίας τοῦ γράψαντος ἢ τὰς ὀρθογραφικὰς ἰδιορρυθμίας ἐκάστου τῶν συγγραφέων ἢ τῶν χρόνων ἐν οἷς ἔζη, εἰς ἃς ἐστοίχει. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι εἶνε γνωστὸν, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ σχεδὸν τυπικῶς ἔγραφον μὴδὲ, οὐχ', τὲ, ἄλλην ἢ ἡμεῖς εἶχον γραφὴν τῶν ἐγκλινομένων (ὡσπέρ τι, ἐφικόμενοι τὲ κτλ.), πολλάκις δ' ἔγραφον ἀένναος, ἐννενήκοντα, θρουλλῶ, ἠρέμα, Ἀρμενία καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Εἶνε λοιπὸν δυνατὸν νὰ ποδεχθῶμεν τοιαύτας γραφάς, ἔστω καὶ ἂν ἐν αὐτογράφοις κειμένοις εὐρίσκωμεν αὐτάς; Δὲν ἤθελεν οὕτω διασπασθῆ διὰ τῆς τηρήσεως τοιούτων περὶ τὴν γραφὴν ἰδιορρυθμιῶν τῶν συγγραφέων ἐκάστων ἢ ἀπαιτουμένη ἐνότης; Διὰ τούτους τοὺς λόγους καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Βησσαρίωνος ὁ ἀναγνώστης θὰ ἴδῃ, ὅτι ἐτηρήσαμεν μὲν τὰς γραμματικὰς ἔξεις τοῦ γράψαντος, ἀλλ' ἐπληρωθῶσαμεν ὅπου ἔδει τὴν γραφὴν, παραπέμφαντες εἰς τὰς ὑποσελιδίους σημειώσεις τὰς γραφάς τοῦ κώδικος. Ἐφιστῶμεν δὲ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου τοῦτο μὲν ἐπὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος γινομένην καὶ ὑφ' ἡμῶν τηρηθεῖσαν χρῆσιν τῶν ἐπιθέτων θαλάσσιος (σ. 153, 33. 154, 12. 170, 34) καὶ ὁμοῖος (σ. 157, 16, ἀλλ' ἴδε ὁμοῖα ἐν σ. 184, 9) ὡς θηλυκῶν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀντιπέ-

ρας (σ. 182, 22. 186, 11). Ἄξια δὲ παρατηρήσεως εἶνε καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου ἄσμενος ὅτε μὲν ἀκλίτου (σ. 151, 13. 170, 20)¹, ὅτε δὲ προσαρμοζομένου πρὸς τὰ συμφραζόμενα (σ. 128, 1. 174, 28. 175, 23). Τέλος σημειωτέα ἡ ὑφ' ἡμῶν τηρηθεῖσα ἀνωμαλία τοῦ συγγραφέως περὶ τὴν ἀδιάφορον χρῆσιν τοῦ θάλασσα καὶ θάλαττα, γλῶσσα καὶ γλῶττα, εἰς καὶ ἐς, γίνεσθαι καὶ γίννεσθαι.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ κειμένου. Φαίνεται δὲ τὸ ἐγκώμιον, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ ἐπιλόγου (σ. 194, 24 κ. ἐ.), γραφέν, ὅπως ἐκφωνηθῆ ἐν αὐτῇ τῇ Τραπεζοῦντι ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐπισήμου τινὸς ἐορτῆς. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγράφη τὸ ἐγκώμιον, ἅτε μὴ παρέχον ἐξ ἑαυτοῦ στοιχεῖα πρὸς τοιοῦτον καθορισμὸν, ἀλλ' ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατέχει ἡ συγγραφή αὕτη τοῦ Βησσαρίωνος ἐν χρονολογικῇ σχέσει πρὸς ἄλλους λόγους τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ Πίνακι τῶν περιεχομένων τῷ προτασσομένῳ τοῦ αὐτογράφου Μαρκιανοῦ κώδικος, ἐξεφωνήθη πρὸ τῆς ἐν ἔτει 1439 συγκροτήσεως τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου². Δύσκολον δὲ εἶνε μόνον νὰ ποφανθῶμεν ἐν τίνι ἔτει ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀφορμὴ νὰ παραστῆ ἐν τῇ πατρίῳ Τραπεζοῦντι μεταξὺ τῆς ἐξ αὐτῆς πρώτης ἐν ἡδὴ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἀναχωρήσεως καὶ τῶν ἐτῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβῆς τῶν προηγηθέντων τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, χρόνου μακροῦ, πληρουμένου ὡς τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ διαμονῆς τοῦ Βησσαρίωνος, ἧς ὁμως ἀπροσδιόριστοι εἶνε ἐπ' ἀκριβείᾳ οἱ χρόνοι. Οὐδ' ἀρκοῦσι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος περὶ τῆς κακῆς ἐν ταῖς ἡμέραις, καθ' ἃς ἐξεφώνει τὸ ἐγκώμιον, καταστάσεως τῆς Μιλή-

¹ Ἄνευ λόγου ἐγράψαμεν αὐτόθι ἄσμενοι ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι ἄσμενος.

² Ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ κώδικος (φ. 1β) λέγεται «Τῶν ἐνταῦθα ἐκκειμένων λόγων οἱ μὲν ἐπι νέῳ ὄντι καὶ ἄρτι πρώτως ἡμμένῳ τῆς περὶ τὸ συγγράζειν γυμνασίως ἐκδέδονται . . . οἱ δὲ καὶ ἐφεξῆς ἀεὶ τοῦ χρόνου προβαίνοντες ἐν τῷ τῆς χροῖας ἐκάστοτε παρισταμένῳ ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου, ὑπηγορευθήσαν». Πρβλ. Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Γ' σ. 12.

του, τῆς Σινώπης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὧν ὑπονοεῖται ἢ ὑπὸ τοὺς Ἀτζαϊώλας ἀρχῇ, πρὸς ἀκριδέστερον καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως τοῦ ἐγκωμίου¹. Οὐχ ἦττον πρέπει πάντως νάναφέρωμεν τὴν εἰς Τραπεζοῦντα ἐπίσκεψιν τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τὴν κατ' αὐτὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἐγκωμίου εἰς τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς οὗτος ἐμεσίτευεν, ὅπως συνδιαλλάξῃ τοὺς δύο αὐτοκράτορας, τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην Η' Παλαιολόγον καὶ τὸν τῆς Τραπεζοῦντος Ἀλέξιον Δ'².

Ἐξετάζοντες δὲ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Βησσαρίωνος ὡς ἔργον ῥητορικόν, εὐρίσκομεν αὐτὸ ἔχον τὰς ἀρετὰς ἐκείνας, ἐφ' αἷς διεκρίνετο ἐν γένει ὁ λόγος τοῦ ἔπειτα καρδινάλιου τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς, ἔχων χαρακτῆρα καθόλου ἱστορικώτερον καὶ ἐπιδιώκων τὴν πύκνωσιν ἱστορικῶν ἐπιχειρημάτων μᾶλλον ἢ τὴν παράθεσιν χωρίων ἐκ τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων³. Ἀλλ' ὀφειλομεν ὁμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπιδιώξει ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ὁ Βησσαρίων προβαίνει πέρα τοῦ προσήκοντος, καὶ ἐντεῦθεν γεννᾶται δυσαναλογία τῶν μερῶν τοῦ ἐγκωμίου. Οὕτω λίαν μακρὰ καὶ ἐν μέρει ἄσχετα πρὸς τὸ προκείμενον θέμα τοῦ λόγου καὶ ἀπροσδιόνυσα εἶνε τὰ περὶ τῶν προδρόμων τῆς Τραπεζοῦντος πόλεων, τῆς πράγματι ἀμέσου μητροπόλεως αὐτῆς Σινώπης, ἧς ἡ γεωγραφικὴ θέσις καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς πλεονεκτήματα ἐκτίθενται λεπτομερῶς καὶ εὐγλώττως ἄλλως⁴, τῆς ταύτην οἰκισάσης Μιλήτου καὶ τέλος τῶν Ἀθηνῶν, ἀφ' ὧν ἐφέρετο οἰκισθεῖσα ἡ Μίλητος.

Ἀλλ' ἂν ἀπιδώμεν ἀπὸ τῆς τοιαύτης μακρηγορίας, τὸ ἐγκώμιον τοῦ Βησσαρίωνος εἶνε ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις περισπούδαστον. Καὶ δὴ καταδεικνύει, πλὴν τῆς μεγάλης ἱστοριομαθείας

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 194, 12.

² Ἴδε περὶ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας τοῦ Βησσαρίωνος *Vasi Le cardinal Bessarion*. Ἐν Παρισίοις. 1878 σ. 23 κ. ε. — *Rocholl Bessarion*. Ἐν Λειψίῳ. 1904 σ. 37.

³ Πρὸς Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Γ' σ. 66 κ. ε.

⁴ Ἴδε σ. 158, 24 κ. ε. 163, 22 κ. ε.

τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς περισσείας τῶν τε καθ' ὅλου γεωγραφικῶν αὐτοῦ γνώσεων καὶ εἰδικώτερον τῶν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον ἀναφερομένων¹, τὴν μεγάλην περιγραφικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὸ πρακτικὸν αὐτοῦ πνεῦμα. Οὕτω, παραβάλλοντες τὸ ἐγκώμιον τοῦ Βησσαρίωνος πρὸς τὴν Ἐγκωμιαστικὴν ἔκφρασιν τῆς Τραπεζοῦντος τὴν γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μάρκου Ἐφέσου², τὴν μὲν ὑπὸ τούτου περιγραφὴν τῆς Τραπεζοῦντος εὐρίσκομεν γλαφυρωτέραν καὶ ῥητορικωτέραν, ἀλλὰ κενωτέραν, τὴν δὲ τοῦ Βησσαρίωνος πολὺ πραγματικωτέραν καὶ διαφωτιστικωτέραν. Πράγματι ὁ Βησσαρίων οὐ μόνον τὰ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς πατρῴου πόλεως διςσαφεῖ διὰ μακρῶν καὶ λεπτομερῶς³, ἀλλὰ καὶ πλείστα ὅσα διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῶν προϊόντων τῆς γῆς⁴, περὶ τῆς ζωηρᾶς ἐν αὐτῇ ἐμπορικῆς κινήσεως, ἐκφραζόμενος περὶ αὐτῆς ὡςπερ τινὸς ἐργαστηρίου κοινοῦ ἢ ἐμπορίου τῆς οἰκουμένης ἀπάσης⁵, περὶ τῶν καθ' ὅλου προόδων τῆς πόλεως ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς τραπεζουντιακῆς αὐτοκρατορίας⁶ καὶ περὶ τῆς πολεμικῆς ὀργανώσεως καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων τῶν ἐν τῇ πόλει μαχίμων⁷. Εἶπερ τινὰ δὲ καὶ ἄλλα ἄξια λόγου διδασκόμεθα περὶ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ὑψουμένων εἰς δύο καὶ τρεῖς ὀρόφους⁸, τῶν προαστείων⁹, τῶν ἐργαστηρίων¹⁰, τῶν ναῶν¹¹. Ἐξόχως δ' ἐνδιαφέρουσα εἶνε μάλιστα ἡ μακρὰ καὶ

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 157, 18 κ. ε. 163, 22 κ. ε.

² Ἴδε αὐτὴν ἐκδοδομένην ὑπὸ τοῦ *Tafel* (Eustathii metropolitae Thessaloniceusis Opuscula. Accedunt Trapezuntinae historiae scriptores Panaretus et Eugenicus. Ἐν Φραγκοφορτίῳ, 1832 σ. 370 κ. ε.

³ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 156, 33 κ. ε., 162 κ. ε., 165, 17 κ. ε.

⁴ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 164, 25 κ. ε.

⁵ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 162, 16 κ. ε., 187, 17 κ. ε.

⁶ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 184, 11 κ. ε.

⁷ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 190, 26 κ. ε.

⁸ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 165, 10. Πρβλ. σ. 187, 7, 188, 10.

⁹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 187, 9.

¹⁰ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 187, 21 κ. ε.

¹¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 165, 10, 190, 9 κ. ε.

ἀκριβολόγος περιγραφή τῶν τειχῶν τῆς πόλεως¹ καὶ τῶν ἀνακτόρων τῶν αὐτοκρατόρων². Ἐν τῇ περιγραφῇ τούτων καὶ τῆς πολυτελοῦς διακοσμήσεως αὐτῶν σημαντικὴ εἶνε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ μνεία τῶν τοιχογραφιῶν τῶν παριστανουσῶν τὴν σειρὰν τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος μετὰ τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ τῶν παραστάσεων ἱστορικῶν σκηνῶν ἐξεικονιζουσῶν γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως³.

Οὐδὲ περιορίζεται εἰς ταῦτα ὁ Βησσαρίων, ἀλλὰ, συνάπτων τὴν μεσαιωνικὴν τῆς Τραπεζοῦντος ἱστορίαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, πειρᾶται μὲν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καθυπόταξιν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους⁴ καὶ διὰ τρόπου ῥητορικοῦ καὶ κατὰ τὸ γνωστὸν πλάσμα παριστάνει τὴν βυζαντιακὴν ἀρχὴν ὡς συνέχειαν τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κόσμου⁵, ἐξεικονίζουσα δὲ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Βυζαντίου ἐν ταῖς πρὸ τῶν Κομνηνῶν ἡμέραις καὶ τὴν νέαν αὐτοῦ ἀκμὴν ἐπὶ τῆς δυναστείας ταύτης, ἣτις καὶ εἰς τὴν Τραπεζοῦντα παρέσχε λαμπρὸν βασιλεῖον οἶκον⁶.

Ἀποκομίζομεν οὕτως ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Βησσαρίωνος ἀκριβῆ καὶ ζωηρὰν εἰκόνα τῆς τε τοπογραφίας τῆς πόλεως καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, τῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν,

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 185, 20 κ. ε.

² Ἴδε ἀνωτέρω σ. 188, 13 κ. ε.

³ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 189, 12 κ. ε.· τὰ τε κύκλω καὶ πρὸς τοῖς τοίχοις αὐτοῖς γέγραπται μὲν ὁ τῶν βασιλέων χορὸς ὅσοι τε τῆς ἡμετέρας ἤρξαν ὅσοις τε προγόνοις ἐχρήσαντο, γέγραπται δὲ καὶ εἴ τινα κίνδυνον ἡ πόλις ἡμῶν περιστάντα διήνεγκε καὶ ὅσοι κατ' αὐτῆς ἐπιόντες κατ' αὐτῶν ἔγνωσαν ἐγχειρίσαντες.

⁴ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 174, 20 κ. ε.

⁵ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 179, 19 κ. ε.

⁶ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 182, 3 κ. ε. Ὁ Βησσαρίων σὺν τοῖς ἄλλοις ποιεῖται λόγον ἐν σ. 184, 22 κ. ε. περὶ τῆς μακρᾶς διαρκείας τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν. Πράγματι αὕτη εἶνε ἡ ἑτέρα τῶν μακροχρονιωτάτων ἐν Βυζαντίῳ δυναστειῶν πρὸς τὴ τῶν Παλαιολόγων. Καὶ οἱ μὲν Κομνηνοὶ ἤρξαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν τριάκοντα δύο ἔτη, οἱ δὲ Παλαιολόγοι ἑκατὸν ἐνενήκοντα τέσσαρα ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐν Νικαίᾳ ἀναρρήσεως τοῦ Μιχαήλ. Ἄν δὲ εἰς τὰ ἔτη τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἀρχῆς τῶν Κομνηνῶν προσθέσωμεν καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐν Τραπεζοῦντι ἀρχῆς αὐτῶν μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1461 καταλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας, ἤρξαν οἱ Κομνηνοὶ ἐν ὅλῳ τριακόσια ὀγδοήκοντα ἐννέα ἔτη.

τῆς ἐξαιρέτου ὀχυρώσεως, τῆς ἀξιολόγου στρατιωτικῆς ἀκμῆς, τοῦ πλουσίου ἐμπορίου καὶ τῆς ἐν γένει εὐημερίας τῆς αὐτοκρατορίας ἐκείνης, ἣν ἔμελλε δυστυχῶς νὰ καταλύσῃ μετὰ τοῦ τελευταίου τῶν Κομνηνῶν Δαυίδ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἐγκωμίου τούτου ῥαγδαῖος ἐπελθὼν ὁ Μωάμεθ καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐγκωμιαστὴς διέτριβεν ὡς πανίσχυρος καρδινάλιος ἐν τῇ αὐτῇ τῶν παπῶν, μάτην ἀγωνιζόμενος νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἐξωμότην αὐτοῦ καὶ τὴν μεταξὺ τῶν νέων δημοθρήσκων ἰσχυρῶν δύναμιν χάριν παρορμήσεως τῆς Δύσεως εἰς νέαν σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Μετὰ τὸν γενικὸν τοῦτον χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Βησσαρίωνος ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τινὰ ὀλίγα τῶν καθ' ἕκαστα.

Ἐν τοῖς περὶ Κιμμερίων¹ φαίνεται μὲν ἔχων γνῶσιν τοῦ Ἡεροδότου², ἀλλὰ τὰ παρὰ τῷ Βησσαρίωνι εἶνε πληρέστερα καὶ παρέχουσι νέας τινὰς εἰδήσεις ἐπὶ τῇ βάσει πηγῆς διαλανθανούσης ἡμᾶς.

Ἄρτοξέρξην ὀνομάζει τὸν ἄλλως κοινῶς καλούμενον Ἄρταξέρξην³ κατὰ τὸν καὶ παρ' Ἡεροδότῃ⁴ καὶ Πλουτάρχῳ⁵ ἀπαντῶντα τύπον.

Τὰ περὶ Μιθριδάτου Α', τοῦ υἱοῦ Ἀριοβαρζάνου, λεγόμενα εἶνε εἰλημμένα ἐλευθέρως ἐκ τοῦ Πλουτάρχου⁶. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται πῶς ἔπειτα, ποιούμενος λόγον περὶ Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος, λέγει αὐτὸν ὄγδοον ἀπὸ τοῦ πρώτου, Μιθριδάτου τοῦ υἱοῦ Ἀριοβαρζάνου, καθ' ἃ καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ⁷, παρὰ τὴν συνήθη ἀρίθμησιν αὐτοῦ ὡς ἕκτου.

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 154, 27 κ. ε.

² Ἡεροδότου IV, 12 ἐν σχέσει πρὸς I, 104.

³ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 169, 10.

⁴ Ἡεροδότου IV, 98. Ἄλλ' ἐν τοῖς κώδιξι φέρεται ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ συνήθως καὶ ὁ τύπος Ἄρταξέρξης.

⁵ Ἐν βίῳ Ἄρτοξέρξου τοῦ Μνήμονος.

⁶ Ἐν βίῳ Δημητρίου 4.

⁷ Ἐνθ' ἀν. τὸ τῶν Πορτικῶν βασιλέων γένος ὄγδοη που διαδοχῇ παυσάμε-

Πηγῇ τῶν περὶ Καθάδου καὶ Γουργένη λεγομένων¹ εἶνε ὁ Προκόπιος², ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ³ ἀπέρρευσαν καὶ τὰ περὶ Χοσρόου καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Πέτρας⁴ ὡς καὶ ἡ μνεῖα τοῦ Ῥιζαίου καὶ τῶν Ἀθηναίων, τῶν κατὰ τὸν Πόντον⁵.

Περιεργότατον ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Τραπεζοῦντος χωρίον εἶνε ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ὁ Βησσαρίων λέγει τάδε· Παρ' ἐκάτερα δὲ ἐργαστήριά τε δεδόμενται πάμπολλα καὶ γέρρα τῶν ἐργαστηρίων ἐξέχει καὶ ἄνδρες ἐργάται καθήμενοι ἐμπορεύονται τὰ τιμιώτατά τε καὶ κάλλιστα πιπράσκοντες καὶ ὠνούμενοι. Τὰ ἐνταῦθα μνημονευόμενα ὡς ἐξέχοντα τῶν ἐργαστηρίων γέρρα μετὰ τῶν καθημένων ἐπ' αὐτῶν πωλητῶν ἐνθυμίζουσιν ἡμᾶς τὰ τῶν τουρκικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν πρατηρίων καὶ δίδουσιν εἰς ἡμᾶς χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῆς ἀνατολικῆς ὄψεως, ἣν παρεῖχεν ἡ ἀγορὰ τῆς Τραπεζοῦντος. Μεταξὺ δὲ τῶν παντοίων ἐμπορευμάτων, ἅτινα συνεσωρεύοντο εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, μνημονεύει ὁ Βησσαρίων μηδικῆς καὶ αἰγυπτίου ἐσθῆτος, ἧτοι ἐνδυμάτων ἐκ Περσίας καὶ τῆς τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ὑπὸ τῶν Μамелούκων κατεχομένης Αἰγύπτου, νημάτων τῶν Σηρῶν, κανῶν τῶν Σινῶν καὶ ὑφασμάτων τῶν Κιλικίων⁶. Καὶ σηρικὰ μὲν νήματα, οἶων καὶ Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός ποιεῖται αὐτολεξεῖ μνεῖαν⁷, νοοῦνται τὰ μεταξωτὰ, ἅτινα δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ἐρχόμενα πράγματι ἐκ τῆς Σινικῆς, ἀφ' οὗ εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἢ μετα-

νον ὑπὸ Ῥωμαίων. Ὅγδοον ὁμοίως λέγει τὸν Εὐπάτορα καὶ ὁ Ἀππιανὸς (Μιθριδατείου 112), ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς (Μιθριδατείου 9) λέγει αὐτὸν ἕκτον ἀπὸ τοῦ πρώτου Μιθριδάτην.

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 178, 7 κ. ε.

² Ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 56, 20 κ. ε. 282, 17 κ. ε.

³ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 178, 11 κ. ε.

⁴ Προκοπίου ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 226, 1 κ. ε. 228, 15. 289, 16.

⁵ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 178, 22. Πρβλ. Προκοπίου Τόμ. Α' σ. 289, 22.

⁶ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 162, 25 κ. ε.

⁷ Παρὰ Tafel ἐνθ' ἀν. σ. 388, 8.

ξουργία εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τὸ Βυζάντιον. Σινῶν δὲ κανᾶ λέγων ὁ Βησσαρίων δὲν πιστεύομεν νὰ νοῆ πράγματι καλαθίσκους ἐκ τῆς Σινικῆς, ἀλλὰ μᾶλλον, ἀρχαιοτροπώτερον ἴσως τύπον παρέχων εἰς τὴν δημῶδη λέξιν κανάτια¹, σημαίνει τὰ γνωστὰ σινικά ἐκ πορσελλάνης ἀγγεῖα, ἅτινα ἤδη κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα οὐ μόνον μέχρι τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν διαδεδομένα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἰβηρώπην μετεφέροντο². Οὐδὲ θὰ ἦτο ἄπορον νὰ παραδεχθῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἄμεσον ἐκ τῆς Σινικῆς μεταφορὰν τοιούτων ἀγγείων εἰς Τραπεζοῦντα, βλέποντες ἐκ τοῦ τραπεζουντιακοῦ ὠροσκοπίου τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς μετὰ τῆς ἀνωτέρας Ἀνατολῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας τῶν Τραπεζουντιῶν, ἐξικνουμένης μέχρις αὐτοῦ τοῦ Σιάμ³. οὐδαμῶς δὲ δύσκολος ἢ ἔμμεσος αὐτῶν μεταφορὰ διὰ σινικῶν πλοίων προςορμιζομένων εἰς τὴν Ἀραβίαν⁴. Ὅποια δὲ τὰ ἐκ Κιλικίας ὑφάσματα, ὧν μνημονεύει ὁ Βησσαρίων, δὲν γινώσκομεν.

Τέλος τίνες εἶνε αἱ δύο ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος διὰ μακροτέρων πῶς περιγραφόμεναι ἀτυχεῖς στρατεῖαι ξένων ἐπιδρομῶν, ὧν ἡ μὲν ἀπέληξε μόνον εἰς τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως⁵, ἡ δὲ εἰς τὴν πανωλεθρίαν τῶν ἐπιδραμόντων⁶; Ὁ Βησσαρίων δυσχεραίνει εἰς ἡμᾶς τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας, οὐδεμίαν τῶν ὀνομάτων τῶν ἐχθρικῶν στρατιῶν ποιούμενος μνειάν. Ἀλλ' οὐχ ἦτον νομίζομεν, ὅτι τὴν μὲν πρώτην περίστασιν πρέπει νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὰ συμβάντα ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς χήρας τοῦ Βασιλεῖου Εἰρήνης, θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινου-

¹ Τὴν λέξιν κανάτιον μέχρι τοῦδε μόνον ἐκ χωρίων τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, οὐχὶ δ' ἀρχαιότερων γνωρίζει ἡμῖν ὁ Ducange (Glossarium mediae et infimae graecitatis ἐν λ.).

² Heyd Geschichte des Levantch Handels im Mittelalter. Ἐν Στουτγάρτη. 1879 Τόμ. Β' σ. 681.

³ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΓ' σ. 49.

⁴ Heyd ἐνθ' ἀν.

⁵ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 191, 35 κ. ἐ.

⁶ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 192, 20 κ. ἐ.

πόλεως Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου Β', ὅτε τουρκομαννικὴ στρατιὰ Ἀμιτιωτῶν, ἐπωφελουμένη τὰς ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Τραπεζοῦντος ἐμφυλίους διαμάχας τὰς ἀποληξάσας μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς Εἰρήνης, ἐπέδραμε τὴν χώραν ἐκ δυσμῶν καὶ κατώρθωσε νὰ εἰσελάσῃ προσωρινῶς ἀμαχητὶ εἰς αὐτὴν τὴν Τραπεζοῦντα καὶ πυρπολήσῃ τὴν πόλιν τῇ 4 Ἰουλίου 1341, μόνης τῆς ἀκροπόλεως σωθείσης, ἧς ἐξηκολούθησαν ἀμυνόμενοι οἱ ἄλλως ἀνεπαρκεῖς αὐτῆς φρουροί¹. Τὸ δὲ δεῦτερον χωρίον, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ καταστροφῆς τελείας ἐπιδραμόντος βαρβαρικοῦ στρατεύματος, ἀναφέρεται κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Ἀνδρονίκου τοῦ Γίδωνος ἐν ἔτει 1219 ἐπιδρομὴν τοῦ σουλτάνου Ἰκονίου Γαζ-εδδίν, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑσπερίων χρονογράφων καλεῖται Μελίκ. Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος, ὅτι τῶν ἐχθρῶν οὐδ' ἀγγελιοφόρος ἦ, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, πυρφόρος ὑπελείφθη, ἀλλ' ἔπεσεν ἅπαν τὸ στρατεύμα, συμπίπτουσι πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μιχαῆλ Παναρέτου, καθ' ἣν ἐχαώθησαν ὅσοι ἦσαν ἅπαντες². Ἡ μόνη δὲ διαφορὰ εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος προστιθέμενον, ὅτι ἀπήχθη δέσμιος ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς, ὃν ὁ Fallmeyer, οὐκ οἶδα πόθεν παραλαβὼν, λέγει ἀποθανόντα ἐν τινὶ στρατείᾳ κατὰ τῆς Μεσοποταμίας³.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ ταῦτισμοῦ τοῦ δευτέρου τούτου ἐπεισοδίου πρὸς τὴν τύχην τῆς στρατιᾶς τοῦ Μελίκ οὐδεὶς, νομίζομεν, δύναται νὰ ὑπάρξῃ δισταγμός. Ἀμφιβολίαν δ' ἔχομεν ἂν ὀρθῶς ἐταῦτίσαμεν τὴν πυρπόλησιν τῆς Τραπεζοῦντος, τὴν ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τοῦ Βησσαρίωνος πρὸς τὴν τοῦ 1341, τοῦτο μὲν διότι

¹ Μιχαῆλ Παναρέτου Χρονικὸν ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ' σ. 273, 1 κ. ε.— Fallmeyer Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt σ. 182.

² Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Δ' σ. 266, 6.

³ Fallmeyer ἐνθ' ἀν. σ. 104. Ἴσως τὸν θάνατον τοῦ Μελίκ παρέλαβεν ἐκ τοῦ Ἀβουλφαράγ ἢ τοῦ Ἀβουλφέδα, εἰς οὓς περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ προτέρᾳ σελίδι.

χρονολογικῶς ἔπρεπε νὰ προταχθῆ αὐτῆς τὸ γεγονός τῆς πα-
νωλεθρίας τοῦ 1219, ἐν ᾧ ὁ Βησσαρίων ἀναγράφει τοῦτο κα-
τόπιν, λέγων τὸ δέ γε λοιπὸν τε καὶ δεύτερον στράτευμα,
τοῦτο δὲ διότι θὰ προετιμῶμεν νὰ ἴδωμεν τὸν ἐγκωμιαστὴν ἐκ-
λέγοντα ἄλλο μᾶλλον ἐπεισόδιον νίκης τῶν Τραπεζουντίων ἢ
ἐκεῖνο τὸ σύνδεσμον πρὸς τὰς πικρὰς ἀναμνήσεις ἐμφυλίων
σπαραγμῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἄλ-
λην πυρπόλησιν τῆς Τραπεζούντος δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν
ἐν τῇ μακρᾷ αὐτῆς ἱστορίᾳ.

